

SLOVENO-HEBRAICA:
EKSOTIČNA POIMENOVANJA DIŠAV
IN DRAGOCENIH OBLAČIL
V NAJSTAREJŠIH SLOVENSКИH
PSALMSKIH PREVODIH (Ps 45)

V razpravi so analizirana poimenovanja dragocenih dišav in oblačil v Trubarjevem in Dalmatinovem prevodu 45. psalma, in sicer v primerjavi s hebrejskim izvirnikom, Luthrom in Vulgato. Trubarjev prevod kaže velike podrobnosti z izvirnikom, medtem ko se Dalmatin leksikalno naslanja na Trubarja, skladenjsko pa na Luthra.

The study analyses the names of precious perfumes and clothes in Trubar's and Dalmatin's translations of Psalm 45 in comparison with the Hebrew original, Luther and Vulgata. Trubar's translation shows great similarities with the original, while Dalmatin's is lexically related to Trubar's and syntactically to Luther's.

Besedno in besedilno bogastvo Ps 45 je težko primerljivo z drugimi bibličnimi mesti v okvirih Psalmov. Po mnenju S. Mowinckla je ta psalm po svojih stilističnih značilnostih edinstvena himna kralju.¹

Pri slovenjenju tega vsestransko izrazno preobloženega sporočila sta se morala oba protestantska pisca neizmerno namučiti, saj je izvirno besedilo, zaradi težkega dojetja prvotnega mišljenja, tako težavno, da mu je redko kdo lahko do-rastel. Na izrazni ravni ima lahko besednjak z ozko specializirano konkretno vsebino veliko število vsebinskih obeležij. Nekatere formulacije so izrazito tuje slovenskemu izraznemu načinu in zato je treba iti iskat izvirne podobe v pred-stave starega judovskega izročila, v prvotne običaje in v njihovo duhovno bistvo.

Ps 45 po vsebini spominja na prostrano zgradbo s pretiranim obiljem notranje-ga okrasja, na galerijo, prepolno ornamentov in podob, ki predstavljajo prehod iz zemeljskih razsežnosti v veselje. V slikanju človeškega telesa (ust, rok) je odraže-na sinteza mesa in duha. V kraljevskem veličastju je podana antropocentrična podoba človeka, ki je vladarsko zasedel prvo mesto in se je vse umaknilo njego-vim osvajanjem. Kraljevska oblačila, dragulji, dišave pa so le odblesk notranje lepo-te, zunanja predstavitev vladarjeve pravičnosti.

Notranja vsebinska in oblikovna struktura psalma sta domišljeni, razvidna je stilna figura ujemanja začetka (v. 3) in konca (v. 17).

Pobude za nastanek psalma so zelo sporne. Na splošno prevladuje mnenje, da Ps 45 opeva poroko izraelskega kralja Ahaba s princeso Jezabele iz Tira.² Temu ugovarja T. Gaster, ki pravi, da ta stara hebrejska hvalnica ni nujno nastala ob maziljenju oz. kronanju kralja. »Na Bližnjem vzhodu je običaj, da s poročnim parom ravnajo kot s kraljevo družino. Torej je v Ps 45 'njegovo Veličanstvo' naveden ženin in princesa običajna nevesta in vse navezave na njuno kraljevo poreklo so samo besedne igre. Pri vseh vzhodnih porokah so prisotni poklicni pesniki ali igralci (minstrel, arb. *shair*), ki improvizirajo pesmi na čast mladega para.«³

Drugi iz vsebinskih in stilističnih značilnosti sklepajo, da bi bilo dejansko težko govoriti o tem, da je bil psalm napisan ob kraljevski svatbi, saj govori psalmist v prvih verzih o kralju kot o heroju v vojni. To pa bi lahko simboliziralo 'Boga vojska' oz. Mesijo.⁴

Samo v v. 2 in v v. 18 pesnik govori o sebi in uporablja zaimenski osebni in svojilni prvini »jaz« in »moj«. Ta miselni preskok in formalno povezovanje začetnega ubesedovanja s končnim delom psalma, postavlja, gledano z očmi zgodovine, izpostavljeno in podoživeto kontinuiteto izraelskega rodu, prelivanje preteklosti v zdajšnjost kot večni krogotok posvečene človeške biti. Prizorišče se podreja zakonitostim časa, kraja in dejanja in tako – kot vrhunski dosežki klasične dramatike – prehaja v izvenčasnost.

Prvi hip se zazdi, da vsebinsko ta ljubezenska pesniška izpoved s problemsko izvenčasno grško dramatiko nima nič skupnega. Če pa se dodobra pogledimo v njeno tematiko, bi jo lahko zgostili v en stavek: pesnitev opeva kraljevsko veličino in žensko lepoto. Vrh in konec epopeje, ki se prevesi v tragedijo, pa je ostal v psalmu neizrečen: v predvideno resničnem dogodku (kralja Ahaba in princese Jezabele iz Tira) so opevani čari kralja pripeljali do katarze, poroka je propadla.

Ps 45 odkriva, pod lupino prazničnega dogodka, celotno dramo izraelske skupnosti. V simbol kralja je zavita skrivnost izbranosti in maziljenja.

Preden preidemo k posebnemu delu obravnave, se ustavimo pri nekaterih pomembnejših opažanjih, ki izstopajo iz besedila tega psalma. Zaradi pregleda nad celoto navedimo na tem mestu tiste dele besedila, ki smo jih zaradi tesno določenih razpravnih okvirov morali izločiti iz podrobnejše diferencialne analize. Prepisu izvirkovih verzov sledi tisto vzporedno besedilo, ki je izvirkniku najbližje, to je besedilo Primoža Trubarja.

יפיפית מבני אדם הוצק חזן בשיפתותיך 3

על כן ברכך אלהים לעולם:

חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך: 4

- 5 והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך:
- 6 חציך שנונים עמים תחתך יפלו בלב אויבי המלך:
- 7 כסאך אלוהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך:
- 10 בנות מלכים ביקרותך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר: שמע בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך:
- 11 ויתאו המלך יפוך כי הוא אדניך והשתחויו לו:
- 12 ובת צר במנחה פניך יחלו עשירי עם:
- 13
3. *Ti fi ta leipshi vmei vfemi zhloueskimi Otruki, ta Gnada ie islyta vtuih vustih, Obtui ie Bug tebe shegnal vekoma.*
4. *Ti mozhni lunak opashi tui mezh, na to tuio ftran, Stuiem Gospostuum inu ftuio lipoto.*
5. *Inu vti tui naredbi puidi po fvezhi, vleci femkai tei rifnici hdozbrimu, inu de te reune per Praudi obderfish, inu ta tuia Defniza bode tebi zhudne rizhy iskašala.*
6. *Ostre fo tuie strelle, de ty ludy pred tebo doli padaio, Vfredi vmei Souurashniki tiga Kralla.*
7. *O Bug tui stol ofstane vfelei inu vekoma, Ta Paliza tuiga Kraleuftua ie ena rauna Paliza.*
10. *Vmei tuiemi Shlahtniki fo tudi te Szhere tih Kralyz, ta Neueifsta ftoy na tui defnici, fgul vslatei oblyzhena.*
11. *Poslushai ti Hzhly, gledai gori, inu perkloni tuia Vushefša, Inu pofabi tuiga folka inu te Hyshe tuiga Ozheta.*
12. *Taku ta Kral bode na tuie lepote en lusht imel, Sakai on ie tui Gospuđ, inu ti ga imash molyti.*
13. *Inu te Szhere is Tira prido shnih Darruui, Ty bogati vmei ludmi bodo pred tebo molyti.*

Paralele začetka (v. 3), srede (v. 7) in konca psalma (v. 18), s ponavljanjem besede עולם 'ôlām³, poudarjajo 'večnost', 'neomejeno trajnost', ki jo izpričujejo tudi simboli moči: גבור gibbôr 'junak' (v. 4), ימינך yēmînekā 'tvoja desnica' (vv. 5, 10) ter dva simbola, ki sta nastala ob vednostni selekciji, stopnjevanju in moči: כסאך kis'ākā 'tvoj prestol' (v. 7) in שבט šebet 'žezlo' (v. 7). Ob teh temeljih večnosti, trdnosti in moči je podana skrajna razgibanost z menjavanjem logičnega

osebka v pripovedi: v. 2 *jaz* (pripovedovalec), vv. 3–6 *ti* (kralj), v. 7 *ti* (Bog, kralj), v. 11 *ti* (kraljica), v. 12 *on* (kralj), v. 13 *one* (tirske hčere), v. 14 *ona* (kraljeva hči), vv. 17–18 *ti* (kraljeva hči). Podobno se soočamo tudi z raznovrstnostjo glagolskih oblik, časov, vidov.

Zaradi naštetih jezikovnih lastnosti je bil psalm trd oreh pri prevajanju.

V v. 6 noben od štirih vzorčno pritegnjenih prevodov (T., D., Lu. in Vu.) ne prevaja figurativnega skladijskega hebraizma: בלב אויבי המלך: *běleb 'oyěbē hammelek* 'v srcu kraljevih sovražnikov', ker se je ta izrazni tip zdel prevajalcem tuj in smisel sporočila iz Trubarjevega *Vsredi vmei Souurashniki tiga Kralla* neoporečno razviden. Enako tolmačijo tudi Vulgata, Luther in Walther.

Sporen je prevedek *Bug* pri Trubarju in pri Dalmatinu, čeprav ustreza temeljnemu pomenu hebrejskega pojma אלהים *'ēlōhîm*. Sobesedilo nas navaja k potrditvi prevedka v pomenu 'vladar', ki ga utemeljujejo novejši prevodi. Gre za eno izmed inaic ključne besede psalma: מלך *melek* 'kralj'.

Zdaj pa se bomo ustavili ob verzih 2, 8, 9, 14, 15, ki najbolj živo kažejo naslovno problematiko. Primerjava bo osredotočena predvsem na prevajanje Trubarja (T.), Dalmatina (D.), Luthra (Lu.) in Vulgate (Vu.).

V. 2

רחש ליבי דבר טוב אמר אני מעשי למלך
לשוני עט סופר מחיר:

- T. *MVie ferce tihta eno lipo Peifan, iest hozho muia Della timu Krallu poueidati, Mui iefik bo ena perut eniga hitriga Piffaria.*
- D. *Moje ferce slaga eno lepo Pejffen, iest hozhem pejti od eniga Krajla: Moj jesik je enu peru eniga hitriga Piffarja.*
- Lu. *Mein Hertz trachtet ein feines Lied / Jch wil singen von eim Könige / Meine zunge ist ein griffel eins guten Schreibers.*
- Vu. *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribae velociter scribentis.*

Že ta, prvi verz nas sooča z neskončno zahtevno govorico srca, saj je hkrati razsipno bujna in ostra kot konica peresa.

רחש *rāḥaš* 'vreti, preplaviti, prekriti'. Sama oblikoglasna podoba glagola je onomatopoetska kot tudi pomensko sorodni רעש *ra'aš* 'šum, ropot'. Trubarjev

*tih*ta za שרר *rāḥaš* je navidez zelo nebogljen izrazni ustreznik, verjetno prikrojen po nemškem Lu. *dicht*et. (Prim. tolmač iz nem. Dolmetsch *interpres*.)

Zanimiv, hkrati pa v slovenščini nesprijemljiv prevod prvega polverza ima J. Japelj:

Moje šerze sagánja eno lejpo pejšëm.

Ustreznik *sagánja* je žalostno nebogljen posredni prevod Vulgate: *eructo* 'brblja, govori', prvotno 'izriga, izbljuva, izvrže'.

S. R. Hirsch pravi: »To je edino mesto v Bibliji, kjer je שרר *rāḥaš* v funkciji glagola. V rabinski literaturi ta beseda najobičajneje poimenuje premikanje ustnic. Običajno označuje hiter, a neslišen gib.«⁶

Manjši filološki problem predstavlja tretji in zadnji segment, kjer je besedno-zvezna metafora עט סופר מהיר *'eṭ sôpēr māhûr* 'pero hitrega pisarja', pri kateri je pomožnik neizražen. Pri Trubarju je le-ta dopolnjena s prihodnjikom *bo*, pri Dalmatinu pa s sedanjikom *je*. Tako slovenska pisca neoporečno, z izborom pomožnikove oblike, ki ne more ostati neprevedena, variirata avtorjevo misel. Trubarjev prevod je uglašen z Vulgato v zadnjem delu, to je v tretjem polverzu (c). Dalmatin je v tem verzu prevzel Luthrovo površnost pa tudi samovoljo. Oddalжил se je od izvirnika v tem, da je izpustil pomembno besedo מעשי *ma'āšay* 'moje delo'. Zadnji stavek je oprt na Trubarjev prevod. Zastarelo besedo *perut* je Dalmatin zamenjal s *peru*. To sodi med jezikovne izboljšave, ki jih je prineslo novejšo obdobje. V besedišču Dalmatinovega Davidovega Psaltra vendarle najdemo besedno družino: *pero, perut, peruta*.

V. 8

אהבת צדק ותשנא רשע
על כן משחרר אלהים שמון משון מחבריק:

- T. *Ti lubish to Prauizo inu souura fish vfo Neuernoft, obtu ie tebe Bug, tui Bug shalbal steim vef felim oliem, Vezh koker te tuie Touarishe.*
- D. *Ti lubish to prauizo inu sourashish hudobnu djanje: Satu je tebe Bug, tvoj Bug, shalbal, s ojljem tiga vef felja, vezh kakor tvoje tovarishe.*
- Lu. *Du liebest Gerechtigkeit / vnd hassesst Gottlos wesen / Darumb hat dich Gott / dein Gott / gesalbet mit Freudenöle / mehr denn deine Gesellen.*
- Vu. *Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae, prae consortibus tuis.*

Z besedico על כן *'al kēn*, ki je pravilno prevedena: T. *obtu*, D. *satu*, se prvi polverz nadaljuje z drugim. Taka atipična mesta hebrejske poezije, kjer klimatična ureditev nadomešča pričakovani paralelizem, so pomembne zgradbene variacije, ki razbijajo monotonijo.⁷

Pri preverjanju besede רשע *reša'* je Trubar ostal pri enoleksemskem poimenovanju *Neuernoft*, ki v nobenem oziru ne zavaja zaradi neprevedenih praznin, saj ohranja vse prvine izvirnega izraza.⁸ Dalmatin pa je z dvoleksemskim poimenovanjem *hudobnu djanje* uveljavil svoj občutek, da je treba Trubarjevo interpretacijo obogatiti in poglobiti. Tak poseg je načelno sicer razumljiv, z navedbo besede *djanje* pa usmerja dogajanje k popredmetenju človeških dejanj. Tako v nasprotju z Luthrom, ki רשע navezuje na brezbožna bitja *Gottlos wesen*, Dalmatin variira avtorjevo misel in ji postavlja lastne okvire.

Posebno zanimivi so slovenski ustrezniki za izvirnikove sintagme שמון ששון *šemen šāsōn* 'olje veselja'. Japelj posnema Dalmatina: *s'óljam tiga vešselja*.

Naša pozornost se bo osredotočila na naslednji verz, ki je najpomembnejše mesto pri ponazoritvi prevzema leksikalnih hebraizmov tega psalma.

V. 9

מר ואהלות קציעות כל בגדתיך מן היכלי שן מני שמחור:

T. *Tui quant ie ſgul Myra Aloe inu Kezia, ti hodish is tih Elefantouskih koſty hysh, Vkaterih ti imash tuie Veſſelie.*

D. *Tvoj quant je ſgul Myrra, Aloe, inu Kezia, is Slonovih koſty hiſh perneſſena, od kateriga ti imaſh tvoje veſſelje.*

Lu. *Deine Kleider ſind eitel Myrrhen / Aloes vnd Kezia / Wenn du aus den Elfenbeinen pallasten da her trittest / in deiner ſchönen Pracht.*

Vu. *Myrrha et gutta et casia in vestimentis tuis; a domibus eburneis chordae delectaverunt te.*

V navedenih prevodih so prisotna avtentična poimenovanja orientalskih dišav. Hebrejsko מר *mōr* 'mira', אהלות *'āhālōt* 'aloja', קציעות *qēšī'ōt* (mn) 'kecija'. 'vrsta cimeta'.

Vsi trije leksikalni primeri prevzetega terminološkega botaničnega izrazja so že delno podrejeni jezikovnim zakonitostim sodobne slovenščine in jih ne obravnavamo več kot tujke, temveč kot sposojenke:

aloja (aloe) »*Aquilaria agalacha*, iz družine agav, indijsko drevo, ki zraste v višino do 30 m⁹, »sanskrito ime je *Aghal*¹⁰, 'agavi podobna rastlina z debelimi, mesnatimi listi'.¹¹

קציעות *qəšî'ôt* (mn) 'kecija'. »*Cinnamomum*, cvetlice, ki dišijo po cimetu¹²
kásija 'tropska rastlina s pernatimi listi in navadno rumenimi cveti v grozdastem socvetju'.¹³

mira *Commiphora abyssinica*, 'rastlina, ki raste na arabskih in afriških obrežjih'.¹⁴
'dišeča smola nekaterih tropskih dreves'.¹⁵

Zanima nas diahroni zapis teh besed v slovenskem knjižnem jeziku. Seveda bo njihova pomenska funkcija razvidna iz celotnega sobesedila.

Navedimo kronološko nekaj poznejših (glede na Trubarja in Dalmatina) slovenskih prevodov:

Pri J. Japlju najdemo smiselno interpretacijo izvirnika:

Po myrri, áloe, inu cášfi dišhe tvoje is flonokofstenih

s-hranb (pèrnešéne) oblazhila: s' katerimi tebe rasvešsele.

V izvirniku ne najdemo parafraze *Po miri, aloe, inu kasiji diše*, temveč je dobesedni prevod: 'mira, aloa in kasija /so/ vsa tvoja oblačila'. Pri tem moramo opozoriti na neko, na prvi pogled popolnoma nezatno in skrito malenkost. Hebrejsko poimenovanje za 'oblačila' je na tem mestu izjemoma ženskega spola: בגרות *bigədôt* (*bigədôt* v statusu constructusu - scs.) namesto običajnega בגרים *bigədîm* (tudi del scs.). בגרות pa se rima z בנות *běnôt* 'hčere' iz naslednjega verza (v. 10).

To prehajanje dišav v oblačila, prisotno v izvirniku, dodatno tolmačijo drugi svetopisemski viri. Iz Est (Esterine knjige) 2,12 je lepo razvidna dolgotrajna (6-mesečna) obredna uporaba mirovega olja in drugih dišav (nadaljnjih 6 mesecev) po pravilih ženskega očiščevanja, katerega osnova pa je bila brezdvomno v duhovnosti, ženski iniciaciji, širjenju zavesti. V času predpisane nege z drago cenimi olji je ta očiščevalni balzam lahko postal del telesa in duše. Ime אֶסְתֵּר '*estēr* 'skrito' v zvezi z naštetimi eksotičnimi izrazi samo opozarja, da se za temi, navidez nepomembnimi rastlinskimi poimenovanji, skrivajo tehtni pomenski vidiki, zakoreninjeni globoko v stari orientalski mitologiji. Šele v teku stoletij so bili prvotni pojmi demitologizirani in so dobili zgolj konkretno vsebino.

V Ps 45 govori psalmist o delih, običajih in prizadevanjih, ki so navidez obrnjeni navzven, v resnici pa gre za skrito prodiranje v notranjost, ker je *nasvet srca* že privedel do notranjega dejanja in je postal del celotnih kozmičnih danosti (12 mesecev).

Ob soočenju s prastarimi formulami in izrazjem presevajajo skozi nevtralne besede veličastne podobe govorice srca, v duhu časa, ki je pomene prežal v osrčju

poetične prasnovi. Neizbežna povezanost vseh vrednostnih vidikov, v navidez zabrisanih konturah nad posameznimi pesniškimi izrazi, se nam razodeva na pomenski ravni kot nepretrgana veriga notranjih pomenov. Kulturnozgodovinskemu ozadju vrača beseda njegovo prvotno obeležje.

Iz primerjave najstarejših slovenskih prevodov je jasno razvidno, da je Dalmatin prevzel eksotična poimenovanja dragocenih dišav po Trubarju. Izrazna poimenovanja omenjenih snovi so bila verjetno naslonjena na Luthrova in prevodi zadoščajo temeljnim estetskim zahtevam. Iz Trubarjeve in Dalmatinove edninske oblike T. *Myra*, D. *Myrra* in iz Luthrove množinske oblike *Myrrhen* lahko sklepamo, da se slovenska avtorja nista brez vidnega razloga (pri oznaki števila) odmaknila od Luthra in uveljavila edninsko obliko originala. Ker besedilo Vulgate (pa tudi drugih preverjenih latinskih predlog) pri preostalih eksotičnih izrazih (razen pri izboru števila) ni igralo pomembnejše vloge pri Trubarjevem prevajanju, domnevamo, da je moral nastati njegov prevod ob stiku z izvornim besedilom. V. 9 je ponoven dokaz za Trubarjev spontani ustvarjalni proces, pri katerem je ta avtor v najčistejši obliki podoživljal in ovekovečil besedilo izvirnika.¹⁶

Oglejmo si to mesto še v novejših prevodih:

J. Krašovec:

*Mira in aloa, kasija so vsa tvoja oblačila,
iz slonokoščenih palač te razveseljujejo strune.*

Zgoščenost hebrejskega izvirnika, ki nima izraženega niti pomožnika so, neposredno ponazarja vonj in sijaj kraljevih oblačil, s katerim je prepojena kraljevska zunanost, če pa pomislimo na sinekdoho, pa tudi vse kraljevsko bistvo. Na tak tip metonimije da misliti v. 14, ki bo sledil.

Težek gordijski voz, ki ga najdemo v izvirniku, je BIB rešil tako, da je ohranil izvorno skladnjo, obenem pa je dodal ležeče manjkajoči glagol:

Vsa oblačila tvoja diše miro in aloo in kasijo, iz palač slonokoščenih te razveseljuje godba na strune.

Tukaj se neposredno, in bolj kot kjer koli drugje, soočamo s primerjavo klasične dramske scene, kjer bujne odrske dišave popeljejo gledalca (bralca) v srce uprizorjenih dogodkov. Dišave so del zunanosti, ki prodira v notranjost in preha-ja v vse koticke vesoljskega gledališča.

Skladenjska povezava med posameznimi enotami sporočila je lahko razumljiva ob dejstvu, da so bili v slonokoščenih palačah tudi nasadi mire, aloje in kasije.

Ta vizija psalmskih dogajanj - dramske uprizoritve in neposredne povezave med bralcem psalma in gledalcem - je pričujoča v ubeseditvi F. Lampeta:

Mira in aloa in kasija dišé iz tvojih oblačil, iz hiš slonokostenih, iz katerih te razveseljujejo kraljevske hčere v tvoji krasoti.

V. 14

כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לברשה:

- T. *V fe Gofpoftuu te Szhere tiga Kralla, ie is notra, Ona ie ſguantom od slata oblyzhena.*
- D. *Krajleva Hzhy je cillu zhaſtita snotraj, Ona je s'slatim gvantom gvantana.*
- Lu. *Des Königs tochter ist gantz herrlich inwendig / Sie ist mit gülden Stücken gekleidet.*
- Vu. *Tota pulchra filia regis ab intus, fimbriis aureis circumamicta.*

Težko je izčrpati različne razlage pojma פנימה *pnûmāh* 'znotraj, od znotraj'. Če bi razlagali to mesto neodvisno od paralelnega stavka, bi ga lahko pojmovali, izhajajoč iz duhovnih izhodišč: nikakor ne moremo razumeti notranje lepote kraljeve hčere.

Luther vzporeja omenjene parabole s cerkvijo, ki »jo je kraljica judovskega ljudstva naredila veliko«. ¹⁷

Omenjene razlage lahko štejemo med različne spoznavnoteoretske interpretacije in dopuščamo možnost, da osvetlitve drugih aspektov pojasnijo težavno besedilo.

Povezavo zunanosti - uporabo dišav pri obrednem očiščevanju (v. 9) in notranosti (v. 14) - nam nudijo žive priče, ki so doživele notranje razsvetljenje pri kopeli v *mikvé*. *Mikvé* je kamnita banja ob vodnem izviru ali napolnjena s kapnico in omogoča kopel pod milim nebom in tako neposreden stik z vesoljem. ¹⁸

Trubar je z izpostavo spornega mesta *ie is notra* opevano notranjost posebej poudaril, lepoto pa je pretolmačil kot psihološki, notranji simbol. Opis zunanjega razkošja v paralelnem stavku je samo nadomestilo za globljo, živo stvarnost. Kraljičina čistiljivost je našla svojo identifikacijo v zlatih vezeninah, v katere je bila oblečena; bile so samo zunanji izraz njene notranje veličine. V. 14 je dokument temeljne svetopisemske modrosti: tako zunaj kot znotraj, tako znotraj kot zunaj. ¹⁹

V. 15

לרקמות תובל למלך בתולות אחריה רעותיה מובאות לך

- T. *Ona bode vpyſſanim guantu htimu Krallu perpellana, Inu ſa no bodo tudi te Dezhle, nee Drushyce htebi perpelane.*

- D. *Njo pelajo v'pišsanim gvanti h'Krajlū: Inu nje Drushice, te Dezhle, katere sa njo hodio, h'tebi pelajo.*
- Lu. *Man füret sie in gestickten Kleidern zum König / Vnd ire gespelen / die Jungfrawen / die jr nachgehen / furt man zu dir.*
- Vu. *In vestibus variatis adducetur regi, virgines post eam, proximae eius, afferentur tibi.*

Vv. 14–16 opevajo v vzvišenem slogu idilo, ki je utelešena v liku kraljeve neveste. Ceremonialni blišč je ponazorjen s tradicionalnimi predstavnimi pričevanji.

Jezikovno omenjeni verzi, ki so ubeseditev popredmetenega sijaja, ne predstavljajo izraznih težav. Pri poimenovanju posebnih hebrejskih terminov s področja zasebnih ženskih oblačil, npr. מִמִּישְׁבֹּעֹת זָהָב *mimmišbēšōt zāhāb* (v. 14) 'iz (posebne) zlate tkanine', sta se Trubar in Dalmatin, pri odsotnosti ustreznih leksikalnih znamenj za terminološka poimenovanja, zatekla k pomensko nadrejenemu pojmu: T. *sguantom od slata*, D. *s'slatim gvanom*. Obvladovanje sveto-pisemskega stila pa Dalmatin dokazuje s tem, da ima figuro etymologiko celo tedaj, ko je izvirnikovo besedilo nima:

D. *s'slatim gvanom gvanana.*

לִרְקָמוֹת *lirqāmōt* '(posebna) pisana stvar' prevaja Trubar *vpyšsanim gvanu*, Dalmatin pa ima *v'pišsanim gvanti*.

V v. 15 ima Trubar dobesedno pasivno tolmačenje izvirnikovega תֹּבַל *tūbal*, pual (pasiv piela) '(pri)peljana je', T. *perpellana*, Dalmatin pa ima aktiv: *Njo pelajo*. Isti glagol v množinski obliki zasledimo tudi v v. 16. Aktiv bi bil יָבַל *yābal* 'peljati', hifil.²⁰

Sinteza

Ps 45 je leksikalno skrajno zgovoren in značilen za psalmsko literaturo in v pritegnjenih slovenskih prevodih posebno lepo zrcali izvirnikove umetniške prvine.

S poimenovanji orientalskih dišav se slovenska prevajalca oklepata *eksotičnih* poimenovanj izvirnika, zato so v teh primerih ohranjene vse temeljne prvine originala.

Ker gre za prav posebno ilustrativen primer prevzema leksikalnih in skladenskih orientalizmov, je ta pomembni tip ohranjenega avtentičnega besedišča analiziran v sobesedilnih zvezah.

Temeljne prevodne razlike med Trubarjevim in Dalmatinovim prevodom so razvidne že takoj iz v. 2, kjer sta zavzela različni stališči do uvodoma naznanjene

pesniške stvaritve in njene povezave s kraljem oziroma s psalmistovo osebnostjo. Kot posledica dvoumnega tolmačenja hebrejskega predloga לָ לֵךְ prevaja Trubar *timu kralju*, Dalmatin pa *od eniga Kralja*.

Dalmatin se pri večini prevodov leksikalno naslanja na Trubarjeve prevode, skladijsko pa na Luthra.

Pri preverjanju ohranjenih poetizmov v slovenskih prevodih ugotavljamo, da je v v. 3 pri Trubarju dobesedno preveden frazeologem *ta Gnada ie islyta vtuih uuftih*, medtem ko je Dalmatin v ozkem razmerju do Luthra ta biblicizem kar odmisлил in je zapisal svojo opisno slovenizirano rešitev, ki jo je skušal napolniti z izvirno vsebino: *Lubezniva fo tvoja ufta*.

Dalmatin ima nekatere jezikovne izboljšave, čeprav so te, predvsem enosmerne zamenjave, včasih smiselno problematične. Njegova substitucija Trubarjevega prevoda *Neuernoft* z opisnim *hudobnu djanje* za hebrejsko מַשְׁרָא reša' (v. 8) je šibka, ker izvirnikov pomen (v primerjavi s Trubarjem) preveč opredeli in zoži.

V. 9 in vv. 13–15 se spuščajo v podrobne opise kraljevskih oblačil, ki ohranjajo v v. 9 izvirne poimenovalne botanične termine, verjetno prikrojene po izvirniku, ob soočenju z Luthrovo predlogo. Odstopi od Vulgate so tako močni, da kot vmesno besedilo ni mogla priti v poštev. Najpodrobneje je analiziran v. 9, ker je v njem zbrano obravnavano izrazje.

V vv. 14 in 15 sta Trubar in Dalmatin prevedla specialna poimenovanja oblačil v preprost jezik.

OPOMBE

Pri dognanjih je bilo preverjeno listkovno gradivo popolnih izpisov protestantskih del v Komisiji za historične slovarje slovenskega jezika.

Pri prečrkovanju hebrejskega črkopisa so bila upoštevana slovenščini prilagojena načela mednarodne konvencije, ki jih je izdelal profesor dr. Jože Krašovec in jih je potrdila mentorska komisija: prof. dr. K. Gantar, prof. dr. B. Pogorelec in prof. dr. J. Toporišič.

¹ S. MOWINCKEL I "As started above, both in Babylonia and in Egypt the direct 'hymn to the king', who is more or less clearly described and praised as a god, is quite common, but of this type of poem we have only one actual example ... Ps 45." 75.

² USZ (*Uvod v SP stare zaveze*) 415. Prim. T. Gaster, 753.

³ T. GASTER "Once we bear in mind, however, that in the Near East, as elsewhere, it is a common convention to treat a bridal couple as royalty, it becomes apparent that 'His Majesty' is simply an ordinary bridegroom and the princess an ordinary

bride, and that the reference to their regal status and dignity are no more than *jeux d'esprit*." 753. - O terminu minstrel SSKJ I: lit. ... pesnik in pevec na plemiškem dvorcu, ki spremlja svoje pesmi z igranjem na glasbilo. 785.

- ⁴ R. TOURNAY najprej našteva kralje, ki bi jim bil lahko psalm še namenjen (Salomon, Joram, Jeroboam, Ahab), nato pa govori o aluziji na kralja-maziljenca: "Mais la tradition juive et chrétienne fait de cet épithalame une allégorie célébrant les noces du Roi-Messie ..." 223.
- ⁵ N. H. RIDDERBOS govori o pomenu figure ponavljanja v psalmih 19-45 in navaja terminologijo M. Bubra (*Zu einer neuen Verdeutschung der Schrift, 1954 Stichwörter, Leitwörter, Schlüsselwörter* 15) 20.
- ⁶ S. R. HIRSCH, 323.
- Prim. M. DAHOOD nakazuje naslednjo možnost razlage tega prvega težkega tekstno-kritičnega problema Ps 45: *rīhaš* naj bi bila metatetična oblika od *haraš* "variti, raziti kovino", ki pa tukaj pomeni 'zlagati, improvizirati'.
 - Pojemovna sorodnost med 'obdelovanjem kovine' in 'zlaganjem pesmi' je razvidna iz hebrejsko-sirijskega *qin* 'pritoževati se, pcti' in arabskega *qayn* 'kovač'. I, 270.
 - Prim. F. ZORELL 'proprie: commovetur, palpitat, vibrat; acc. ebullit, effundit cor verbum faustum, Ps 45,2. / arb. *rahaša* 1,5,8 se agitatur, movetur; 769a'.
 - V 2c najdemo notranjo identifikacijo med pojmi: srce - 2a : jezik 2c; 'zлага' *rīvaš* 2a - hitri pisar *sôpēr mīhîr*, ki ga M. Dahood etimološko povezuje z (*bn mhrb l spr*) 2c 'sin Mahirbaala, pisarja'. I, 271.
- ⁷ N. H. RIDDERBOS. K terminologiji in funkciji klimaksa v psalmih. 47.
- ⁸ Širina pomenskega polja hebr. *šedeq* je v tem verzu razvidna že iz antonimnega razmerja z *rēša*, ki vključuje pomene: 'nevernost, nepravičnost, hudobija, brezbožnost' idr.
- ⁹ J. ŠTAJNBERG, 15.
- ¹⁰ IB I, 238.
- ¹¹ SSKJ I, 30.
- ¹² J. ŠTAJNBERG, 751.
- ¹³ SSKJ II, 293.
- ¹⁴ J. ŠTAJNBERG, 498.
- ¹⁵ SSKJ II, 584.
- ¹⁶ Tudi pri R. WALTHERJU so obravnavani eksotični termini v množini.
- ¹⁷ E. MUELHAUPT I, govori o Luthrovi razlagi notranjega pojmovanja veselja. 171.
- ¹⁸ Luthrovo alegorično pojmovanje v. 14 gl. E. MUELHAUPT I, 171-173. M. Luther poudarja, da je treba to mesto razumeti v duhu sedanjosti: zunanost je cerkev, notranost pa je izpolnjena z božjim ljudstvom. Zunanost (zlato, oblačila) naj bi bila

človekova notranjost – vera. 171. Prim. J. KRAŠOVEC *Judovska in krščanska razlaga Ps 45* pravi v zvezi z razlago tega psalma, da ne more voditi do enoumne, izključujoče gotovosti zastopanih stališč. Upoštevati je treba avtonomnost duhovnih razsežnosti, ki so onkraj določenih izročil in običajnih človeških spoznavnih kategorij. 405.

- ¹⁹ *Mikvé* je zgrajena po natančnih predpisih in obred je v neposredni vsebinski povezavi s krščanskim krstom.
- Prim. J. COEN: "Ob prvi kopeli v *mikvé* sem imela občutek, da sem bila razsvetljena ('povzdignjena v svetost' – *comme une élévation à la sainteté*)." 284.
- ²⁰ Dalmatinovo prevajanje glagola v aktivu je lepše, Trubarjevo pasivno pa odraža njegovo skrb, da je prevod tudi v oblikoslovju zvest odraz izvornika. Pasiv ima tudi R. Walther.

VIRI

- BAUER, H. – LEANDER, P. *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des Alten Testaments*. Hildesheim 1962.
- BHS *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart 1968.
- BIB *Sveto pismo Starega in Novega zakona*. Ljubljana 1914.
- DALMATIN, J. *Biblia, tv ie, vse svetv pismv, Stariga inu Noviga Testamenta, Sloven/ki, tolmazhena*. Wittenberg 1584. Faksimile. Ljubljana 1968.
- ERBEN, J. *Grundzüge einer Syntax der Sprache Luthers*. Berlin 1954.
- FEUER, A. Ch. *Tehilim – Psalms V*. A new translation with a commentary anthologized from talmudic, midrashic and rabbinic sources. New York 1983.
- GESENIUS, W. *Hebräisches und Chaldäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Leipzig 1878.
- Hebräische Grammatik I, II, III*. Zürich – New York 1986.
- HIRSCH, S. R. *The Psalms*. Jerusalem – New York 1978.
- JB *The Jerusalem Bible*. Jerusalem 1986.
- KUTSCHER, E. Y. *A History of the Hebrew Language*. Jerusalem 1984.
- LAMPE, F. *Zgodbe Sv. pisma I*. Celovec 1894.
- LIVNY, Y. – KOKBA, M. *Hebrew Grammar for Schools and Colleges*. Jerusalem 1973⁴.
- LUTHER, M. *Die gantze Heilige Schrift II*. München 1974.
- MANDELKERN, S. *Veteris Testamenti Concordantiae Hebraicae atque chaldaicae*. Berlin 1925².
- SP *Sveto pismo stare in nove zaveze*. Ljubljana 1974.
- STRONG, J. *The Exhaustive Concordance of the Bible*. USA 1894¹.
- ŠTAJNBERG, J. *Milon Hatanak*. Tel Aviv 1977. 15.

TORA NEVIIM VEKOTVIM. Wien 1898.

TRAUN, A. (JAPELJ, J.) *Svetu pismu stariga testamenta: Bukve tih psalmov*. Ljubljana 1798.

TRUBAR, P. *Ta Celi Psalter Daidou*. Tübingen 1566.

TPPs *Ta prvi psalm shnega triemi islagami*. Tübingen 1579.

Vu. *Psalterii secundum Vulgatam Bibliorum Versionem: nova recensio*. Clervaux 1961.

Vuh. *Bibliorum sacrorum latinae versiones antiquae II*. Remis 1743, reprint Brepols - Turnhout 1981.

Vun. *Bibliorum sacrorum vulgatam: nova editio. Breviario perpetuo et cocordantiis aucta ednotatis etiam locis qui in momentis fidei sollemnioribus et in liturgia romana usurpari consueverunt* 1946.

WALTHER, R. *Der Psalter*. Zürich 1593.

WIESTHALER, F. *Latinsko-slovenski veliki slovar*. Ljubljana 1923.

ZORELL, F. *Lexicon Hebraicum et Aramaicum veteris testamenti*. Roma 1968.

LITERATURA

COEN, Ch. Y. *Harmonie*. Paris 1988.

DAHOOD, M. *The Anchor Bible, Psalm I, II, III*. New York 1965/66, 1970.

ERBEN, J. *Grundzüge einer Syntax der Sprache Luthers*. Berlin 1954.

GASTER, T. *Myth, Legend and Custom in the Old Testament*. London 1918.

HIRSCH, S. R. *The Psalms*. Jerusalem, New York 1978.

IB *The Interpreter's Bible IV* In the King James and revised standard versions with general articles and introduction, exegesis, exposition. The Book of Psalms. New York 1955.

KUTSCHER, E. Y. *A History of the Hebrew Language*. Jerusalem 1984.

MÜLHAUPT, E. D. *Martin Luthers Psalmen - Auslegung II*. Göttingen 1962.

NOVAK, F. *Vprašanja pomenske analize leksike starejših obdobj*. V: Leksikografija i leksikologija. Beograd - Novi Sad 1982.

PREMK, F. *Primerjava med Trubarjevim in Dalmatinovim prevodom Davidovega Psaltra v razmerju do hebrejskega izvirnika, latinske Vulgate in nemške Luthrove predloge*. Obdobja 6. 1986, 529-545.

RIDDERBOS, N. H. *Stilistische Verfahren und Aufbau mit besonderer Berücksichtigung von Ps 1-41*. Berlin - New York 1972.

TOURNAY, R. *Les Psaumes traduits par R. Tournay*. Paris 1964.

WEISS, M. *The Bible from within. The Method of Total Interpretation*. Jerusalem 1984.

Zusammenfassung
SLOVENO-HEBRAICA:
EXOTISCHE BEZEICHNUNGEN DER WOHLGERÜCHE
UND WERTVOLLEN BEKLEIDUNGEN
IN DEN ÄLTESTEN SLOWENISCHEN PSALMENÜBERSETZUNGEN (Ps 45)

Der fünfundvierzigste Psalm ist lexikalisch äußerst eloquent und daher charakteristisch für die psalmische Literatur und in den herangezogenen slowenischen Übersetzungen spiegelt er besonders schön die einzelnen künstlerischen Elemente des Originals wieder.

Mit den Bezeichnungen der orientalischen Wohlgerüche, Gewürze und Kräuter klammern sich Primož Trubar und Jurij Dalmatin, die ersten beiden slowenischen Übersetzer des Psalteriums, an die *exotischen* namentlichen Benennungen des Originals; daher sind in diesen Fällen alle grundlegenden Elemente des Originals beibehalten.

Da es sich bei dieser Erörterung um ein besonders illustratives Beispiel der Abneigung der lexikalischen und der syntaxischen Orientalismen handelt, ist dieser bedeutende Typus des aufbewahrten authentischen Wortschatzes in den kontextuellen Wortbeziehungen analysiert.

Die grundlegenden Unterschiede zwischen Trubar'scher und Dalmatin'scher Übersetzung des Psalteriums sind sofort aus dem V. 2 ersichtlich, wo die beiden Autoren verschiedene Standpunkte einnahmen.

Dalmatin lehnt sich bei den meisten Übersetzungen an Trubar'sche Übersetzungslösungen, syntaxisch aber an Luther an.

Bei der Überprüfung der aufbewahrten Poetismen in den slowenischen Übersetzungen stellen wir fest, daß der phraseologische Hebraismus *ta Gnada ie islyta vtuih vustih* bei Trubar wörtlich übersetzt ist, während Dalmatin, in seiner engen Anknüpfung an Luther diesen Biblizismus einfach abstrahiert und seine paraphrastische slowenisierte lexikale Lösung *Lubezniva fo tvoja ufta* angewendet hat, die er versuchte, mit dem originalen Inhalt zu vervollständigen.

Bei Dalmatin finden wir eine ausgesprochene Tendenz zur Verbesserung der Sprache, obwohl diese vorwiegend nur in eine Richtung verläuft und manchmal sinngemäß problematisch ist. Zum Beispiel seine Substitution der Trubar'schen Übersetzung *Neuernoft* mit der Paraphrase *hudobnu djanje* für das hebräische עֲשֵׂה *reša'* (V. 8) ist unangemessen, da sie den Sinn des Originals (verglichen mit Trubar) allzusehr festlegt und verengt.

Die Verse 9 und 13–15 lassen sich in detaillierten Beschreibungen der königlichen Bekleidung ein. Die kontrastive Analyse stellt fest, daß die beiden erörterten slowenischen Texte im V. 9 die originellen botanischen Termini beibehalten, wobei sie aber eher mit der lateinischen Vulgata als mit der Übersetzung Luther's im Einklang sind.

Die sonstigen Abweichungen von dieser lateinischen Unterlage sind aber viel zu groß, als daß man sie für eine wichtige Übersetzungsstütze halten könnte. Dagegen kann aber keinesfalls der Einklang (speziell des Trubar'schen Textes) mit dem Original bestritten werden.